

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Maria Wojtak, *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, ss. 229

W 2015 roku Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej opublikowało zbiór studiów, szkiców, artykułów i rozpraw Marii Wojtak dotyczących kształtu wypowiedzi prasowych, zamieszczonych we współczesnej prasie tradycyjnej, czyli papierowej, z końca XX i początku XXI wieku. Jak pisze we *Wstępie* (s. 7–14) Autorka, „zebrane w tym tomie artykuły pokazują intersubiektywność indywidualnej drogi badawczej. Odzwierciedla się w nich bowiem redukcjonizm poznawczy przemyślany i konsekwentnie realizowany przez lata badań” (s. 14).

Zbiór zawiera 13 tekstów. Opatrzony jest wykazem literatury, notą wydawniczą oraz spisem używanych skrótów. Zamieszczone artykuły były już publikowane w czasopiśmie i pracach zbiorowych, obecnie jednak zostały przeredagowane pod kątem zamierzeń Autorki, która deklaruje, że „ma to być prezentacja drogi badawczej, świadectwo poszukiwań problemów, pojęć, kategorii oraz metod opisu komunikatów prasowych” (s. 7).

W artykule *Językoznawca na medialnym polu badawczym* (s. 15–29) Maria Wojtak charakteryzuje możliwe formy obecności badań lingwistycznych we współczesnym medioznawstwie. Autorka zauważa, że rola językoznawcy nie była i nie jest niezmienna, podlega różnym modyfikacjom. Lingwistów cechuje w tym względzie postawa otwartości, a jej główny wyróżnik stanowi „poszukiwanie przemyślanego i rozsądnego eklektyzmu metodologicznego” (s. 16). Autorka omawia dwie najważniejsze funkcje pełnione przez językoznawców w badaniach medioznawczych: funkcję lingwisty hegemonu i funkcję lingwisty suwerena. Odgrywając pierwszą z tych ról, językoznawca przedmiotem badań czyni *język mediów*. Współcześnie w zakresie medioznawstwa nie ma już miejsca dla takich postaw. Znakomicie natomiast jako badacz mediów sprawdza się lingwista suweren. Wybiera on „zakres i sposób dookreślenia przedmiotu badań, sytuuje swe rozważania w określonym nurcie własnej dyscypliny” (s. 18), ale nie zamyka się w jej obrębie i korzysta z „inspiracji płynących z teorii komunikacyjnych i innych profili badawczych skupionych w ramach medioznawstwa” (s. 18). W ten sposób proklamowana została nowa subdyscyplina językoznawcza – *mediolingwistyka*.

W tekście *Gatunki prasowe w dyskursywnym zakorzenieniu* (s. 31–44) Autorka przygląda się problematyce genologicznej z perspektywy dyskursywnej. Dyskurs rozumie jako „całością praktyk komunikacyjnych związanych z określoną dziedziną ludzkiej aktywności” (s. 34), traktując dyskurs prasowy jako proces

będący zbiorem strategii, „które realizują nadawcy, aby zatrzymać na sobie uwagę odbiorców, zainteresować ich swymi komunikatami, zaintrygować, pozyskać dla określonych idei czy wartości, rozbawić – jednym słowem zająć sobą” (s. 35). Wchłania on inne dyskursy i może to być absorpcja przytoczeniowa lub interpretacyjna. Według Marii Wojtak nośnikami dyskursywnej otwartości gatunków prasowych są „trzy aspekty wzorca”: płaszczyzny tematyczna, pragmatyczna i stylistyczna.

Problematyce stylistyczno-genologicznej poświęcony jest kolejny tekst zatytułowany *Stylistyczne ukształtowanie gatunków prasowych* (s. 45–61). Według Marii Wojtak gatunki prasowe można interpretować jako formy wypowiedzi, które dają się modyfikować, ponieważ nie mają one ostrych granic. Wzajemne relacje między gatunkami należy analizować w kategoriach pokrewieństwa. „Pokrewieństwo oznacza analogie zewnętrzne, obejmujące aspekt strukturalny wypowiedzi, oraz wewnętrzne, czyli sposób kodowania intencji, przedstawiania świata, a także podobieństwo kształtu stylistycznego” (s. 49). Z wzajemnego oddziaływania gatunków rodzi się paradoksalność stylu wypowiedzi prasowych. Autorka za charakterystyczne jej cechy proponuje uznać: 1. szablonowość, nieszablonową szablonowość, szablonową nieszablonowość, nieszablonowość; 2. obiektywność, subiektywizowaną obiektywność, obiektywizowaną subiektywność, subiektywność; 3. monologowość, monologową dialogiczność, dialogiczną monologowość, dialogowość; 4. potoczność, uoficjalnioną potoczność, upotocznioną oficjalność, oficjalność.

W *Przejawach mody w sposobie kształtowania informacyjnych gatunków prasowych* (s. 63–80) na przykładzie analiz zapowiedzi oraz nagłówków i lidów przedstawiono dominujący styl komunikowania, w którym wyróżnia się komunikacja interakcyjna, aktywizująca czytelnika. Wynikiem mody jest konceptyzm, wyszukana forma przekazu. Autorka na podstawie przeprowadzonych badań stwierdza, że współcześnie „dominujący styl komunikowania można [...] zamknąć w formule – «informować, uczyć i bawić»” (s. 80).

Kolejny artykuł nosi tytuł *Kunszt stylizatorski w artykułach z prasy wyspecjalizowanej* (s. 81–93). Tekst jest prezentacją analiz i interpretacji obrazujących mechanizm redukcjonizmu genologicznego, kształtowanie wypowiedzi osobliwych oraz koncept w tygodniku motoryzacyjnym „Auto Świat”.

W artykule *Styl dziennikarstwa prasowego w perspektywie dyskursywnej* (s. 95–105) Maria Wojtak wraca do problematyki dyskursu prasowego. Według badaczki dyskurs prasowy jest przejawem dyskursu medialnego, a jego cechy tworzą układ antynomiczny, co niewątpliwie wpływa na styl wypowiedzi prasowych. Współcześnie można bowiem obserwować z jednej strony dyferencjację, polimorficzność prasy, a z drugiej – jej homogenizację, przejawiającą się we fragmentaryzacji, konkretyzacji, personalizacji i sensacjonizmie jako podstawowych strategiach prezentowania świata. Wyróżnikiem dyskursu prasowego staje się dzisiaj synkretizm stylistyczny.

Dwa kolejne artykuły *Interakcyjny styl komunikowania w prasie kobiecej* (s. 107–122) oraz *Interakcyjny styl komunikowania we współczesnej prasie (na*

przykładzie prasy młodzieżowej) (s. 123–133) prezentują techniki i sposoby kształtowania komunikatów w różnych typach prasy. Styl ten oznacza aktywizowanie czytelników, a osiągnąć go można, stosując różne techniki: eksponowanie dialogiczności przekazu, podkreślanie dramatyczności komunikatu, uznawanie prymatu atrakcyjności przekazu nad jego komunikatywnością oraz wprowadzanie prywatnego punktu widzenia. W prasie kobiecej autorzy tekstów próbują stworzyć pozory kontaktu bezpośredniego i bliskiego, budując z odbiorcami wspólny świat kreowany w tekstach. W prasie młodzieżowej redaktorzy wprowadzają interakcyjny styl komunikowania w swoich tekstach, stosując strategię *Do Ciebie polifonicznie* i realizując ją według kilku zasad: *O tym samym nie tak samo; Do Ciebie Twoim językiem, ale... niebanalnie; O wszystkim, co Ci potrzebne i bliskie..., niedrętwo.*

O *przeobrażeniach gatunków prasowych* (s. 135–149) pisze Maria Wojtak na przykładzie artykułów z „Gazety Wyborczej”. Przekształcenia gatunkowe stanowią konsekwencje uwzględniania nowych tendencji, takich jak interakcyjny styl komunikowania oraz wizualizacja przekazu. Przeobrażenia gatunków osiągają redaktorzy, stosując kompozycję, choćby przez łączenie różnych jakości, zwłaszcza kontrastowych. Innymi sposobami są: urozmaicanie kształtu wypowiedzi przez kontaminację struktur, oryginalne formowanie wybranych składników tekstu lub stosowanie konceptów, m.in. egzotyżacji.

Kolejny tekst zatytułowany *Komizm we współczesnej prasie polskiej* (s. 151–170) odnosi się do przejawów komicznego dyskursu w formach prasowych. Na przykładzie efemerycznego czasopisma „Nowy Pompon” badaczka prezentuje sposoby osiągania efektów humorystycznych w prasie rozrywkowej. Analizuje techniki służące stylizacji pastiszowo-parodystycznej. W drugiej części artykułu Maria Wojtak przedstawia humorystyczne zabiegi zastosowane w specjalnym dodatku do „Gazety Wyborczej” – „Gazecie na Plażę” oraz w rubryce „Gazeta Ogórkowa”. Wnioskiem wynikającym z tych interpretacji jest stwierdzenie, że współcześni dziennikarze „występują zarówno w roli humorystów, jak i prześmiewców oraz kpiarzy” (s. 170).

Punktem wyjścia artykułu *Kolaże tekstowe jako forma komunikacji publicystycznej* (s. 171–187) jest dostrzeżenie zmian we współczesnym komunikowaniu, polegających m.in. na ukształtowaniu się stylu interakcyjnego, co Walery Pisarek ujął w formule „gazeta-agitator ustąpiła miejsce gazecie-komiwojażerowi”. Maria Wojtak przedstawia interakcyjny styl komunikacji w młodzieżowym miesięczniku „Dziewczyna taka jak ty”¹. Uwzględnia perspektywę genologiczną, posługując się pojęciem kolażu tekstowego, rozumianego jako „składanka gatunków czy typów wypowiedzi, posługiwanie się cudzym głosem i wielostylowość przekazu” (s. 173). Kolażowy montaż jest najważniejszym sposobem kształtowania komunikacji z czytelniczkami. Analizując konkretne przykłady, badaczka wyodrębnia dwa typy stosowanych kolaży: „1. kolaż wielotematyczny ze wspólnym hiperte-

¹ Zgodnie z obecnie obowiązującą regułą ortograficzną: „Dziewczyna Taka jak Ty”.

matem i wielogatunkowy [...], 2. kolaż monotematyczny i wielogatunkowy: a) kolaż z artykułem publicystycznym jako tekstem centralnym i całą gamą wypowiedzi satelickich [...], b) kolaż z rozmową nastolatków jako tekstem centralnym i ustalonym zbiorem wypowiedzi satelickich” (s. 175).

Tekst *O sposobach prezentacji i funkcjach socjolektu w reportażu wizerunkowym* (s. 189–202) stanowi analizę reportażu Agnieszki Wójcickiej *Nas się nie tyka*, prezentującego sylwetki trzech kibicek. Socjolekt stanowi cenne tworzywo reportażu, chociaż zakresy jego użycia są zmienne. „Formy socjolektalne (leksykalne i tekstowe) współgrają ze składnikami polszczyzny fachowej, potocznej i młodzieżowego slangu, stanowiąc znaną autentyzacji zachowań, postaw i opinii. [...] Użycie form socjolektalnych jest znakiem solidarności grupowej, służy kształtowaniu wizerunku grupy i demaskowaniu jej obrazu utrwalonego w stereotypach” (s. 202).

Ostatnim zamieszczonym w zbiorze artykułem jest tekst zatytułowany *Współczesnej publicystyki prasowej oblicza różne* (s. 203–217). Maria Wojtak przedstawia w nim autorską propozycję typologii modernizacyjnych nurtów współczesnej publicystyki z perspektywy dyskursywnej. Wyróżnia cztery kategorie publicystyki: autotematyczną, naturszczykowską, wystudiowaną (wyrafinowaną) oraz zaszyfrowaną. „Publicystyka autotematyczna to publicystyka o publicystyce” (s. 206). Najlepiej i najłatwiej autotematyczność realizuje się w gatunku felietonu. W publicystyce naturszczykowskiej „dziennikarze oddają głos bohaterom przekazów, [...] ale pamiętają, że komunikat dziennikarski ma być przede wszystkim atrakcyjny” (s. 209). Dla tego typu charakterystycznymi gatunkami są rozmowy, sprawozdania, przekazy reportażowe, a przede wszystkim sylwetki. Publicystyka wystudiowana jest publicystyką autorską. Jak zauważa badaczka, „służy [publicystyka wystudiowana – uzup. J.M.] na ogół zjadliwej krytyce różnych składników aktualnej rzeczywistości za pomocą innowacyjnych środków. Jest to też publicystyka zaskakująca, prowokacyjna, burząca przyzwyczajenia [...]. Jest to publicystyka ujmowana w innowacyjne, oryginalne ramy gatunkowe. Sprzyja zatem metamorfozom gatunków i modyfikuje dyskurs, uwypuklając jego charakter ludyczny. Może budzić skrajne reakcje – od zachwyty do oburzenia i braku akceptacji” (s. 215). Do uprawiania publicystyki wyrafinowanej najlepiej nadaje się felieton. Publicystyka zaszyfrowana zawiera zakamuflowane, ostre i polemiczne oceny współczesnej rzeczywistości społecznej lub politycznej. Wyróżnia ją „skrajny subiektywizm, stronniczość ocen, zasadnicza ich bezkarność, mowa ezopowa jako forma gry z czytelnikami lub dysponentami i kontrolerami opinii publicznej” (s. 212). Domeną jej jest felieton. Artykuł zawiera prezentację charakterystycznych cech poszczególnych typów publicystyki.

Maria Wojtak w zamieszczonych w zbiorze artykułach nie ogranicza się do teoretycznej prezentacji swoich naukowych koncepcji. Narrację ilustruje doskonale przeprowadzonymi analizami okazów tekstowych. Całość czyta się jak pasjonującą lekturę, tym bardziej że Autorka jest znakomitą stylistką. Jak pisze Małgorzata Kita w recenzji wydawniczej, której fragment zamieszczono na

okładce tomu, „wyrafinowanym wywodom teoretycznym towarzyszy elegancja językowa, dzięki której lektura tekstów trudnych i wymagających dostarcza podwójnej przyjemności intelektualnej wynikającej z kontaktu z tekstem mądrym i pięknym”.

Podsumowaniem omówienia publikacji Marii Wojtak *Rozłożone gazety. Studia z zakresu prasowego dyskursu, języka i stylu* niech będą kolejne słowa Małgorzaty Kity: „Oryginalna teoria stanowiąca fuzję genologii (lingwistycznej), stylistyki i teorii tekstu, wypracowana przez Autorkę, znalazła tu znakomitą reprezentację w postaci starannego wyboru tekstów, dotyczących ważnych aspektów opisu języka w prasie. Teoria i metodologia stworzone przez Marię Wojtak na potrzeby prasy mogą być inspirujące dla opisu języka w innych mediach”.

Jolanta Migdał

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

